

Over de balans tussen werken en zorgen

De vaststellingen van van Hoof zijn niet verrassend. Het merendeel van de mensen wil niet voltijds tot aan het pensioen werken, omdat ze naast het werk nog andere dingen belangrijk vinden. In zijn algemeenheid is ook de stelling en beleidsaanbeveling die van Hoof hieraan koppelt, nl. de noodzaak om een 'menselijk' arbeidsbestel te ontwikkelen 'waar mensen een beter evenwicht vinden tussen werken en leven', allerm minst controversieel. De 'ontspannen' arbeidsmarkt is zelfs volop in de maak, denken we maar aan de toename van het deeltijds werk, de verlofregelingen allerhande, het loopbaankrediet, de 'uitgroeibanen', e.d.m.

Wanneer we van Hoofs stelling echter naast (de eenvoudige versie) van het 'actieve welvaartsstaatsdiscours' plaatsen wordt ze toch uitdagend. Want de confrontatie verplicht één en ander te preciseren.

Lissabon, welke doelgroepen kunnen aangesproken?

Laten we beginnen met van Hoofs vaststelling te plaatsen naast het Europese streefdoel om een activiteitsgraad van 70% te bereiken. Welke groepen moeten aangesproken worden om dat doel te bereiken? De figuren 1-4 geven hierop het antwoord: het deel van de beroepsbevolking waar de activiteitsgraden (ver) onder de 70% liggen zijn de laaggeschoolde vrouwen van alle leeftijdscategorieën en de 50-plussers ongeacht het geslacht en het opleidingsniveau. De actieve welvaartsstaat moet dus noodzakelijkerwijze haar pijlen richten naar deze groepen.

In de gezinsopbouwfase, tussen 25 en 45 jaar, bedragen de werkgelegenheidsgraden van mannen en vrouwen samen ruim 80%. Dit is ruim 10 pro-

centpunten hoger dan in het begin van de jaren '70, toen een situatie van volledige tewerkstelling (in de toenmalige betekenis van 1 job voor alle mannen) werd benaderd. In de ganse naoorlogse periode hebben in deze groep dus nog nooit zoveel mensen gewerkt. Zeker onder hooggeschoolde mannen en vrouwen valt hier niet veel meer te activeren. In deze groep bedraagt de activiteitsgraad ruim 90%. Dit is een even sterke score als in de Scandinavische landen. En ook laaggeschoolde mannen in deze leeftijdscategorieën scoren niet slechter dan in de 'actieve welvaartsstaten' van het noorden. Bij min 50-jarigen komt 'ondertewerkstelling' op grote schaal enkel nog voor bij laaggeschoolde vrouwen.

Het op significante wijze optrekken van de activiteitsgraden blijkt dus bij nader inzien alleen mogelijk te zijn door veel meer laaggeschoolde vrouwen aan het werk te krijgen (en natuurlijk ook door de verlenging van de beroepsloopbanen, maar dat is het onderwerp van het tweede deel van mijn reflectie).

Laaggeschoolde vrouwen

In het boek van van Hoof komen de meningen van deze groep laaggeschoolde vrouwen echter niet aan bod. Dat is jammer. Behoudens enkele indicaties uit kwalitatief onderzoek onder bestaansminimumtrekkers weten wij niets over de arbeidswensen van deze vrouwen. Zoals zo vaak het geval is wordt het discours eenzijdig gedomineerd door de hogergeschoolde middenklasse en komt de stem van de lagere groepen veel minder aan bod.

Op basis van het weinige dat we weten mogen we er echter van uitgaan dat een belangrijk deel van laaggeschoolde vrouwen in de gezinsopbouwfase noch passief door het leven gaat noch maatschappelijk geïsoleerd is. Zij hebben gemiddeld meer kinderen (en dienovereenkomstige zorglasten) dan hun hooggeschoolde leeftijdsgenoten en zij zijn het die mee de zorg opnemen in andere (hogereschoolde) gezinnen onder de vorm van – formele of informele – kinderopvang en poets hulp in de zwarte en/of grijze zones van de arbeidsmarkt.

Hier raken we aan wat de kern zou moeten zijn van het 'actieve welvaartsstaat-debat', nl. de vraag hoe informele zorgarbeid op de arbeidsmarkt kan geduid worden, welke prijs we bereid zijn om hiervoor te betalen en welke de gevolgen ervan zijn voor het stressgehalte van de arbeid voor hoger- en laaggeschoolde vrouwen (en ook mannen) in de gezinsopbouwfase. Heel wat beleidsdossiers uit

het recente verleden draaien impliciet rond deze vraag. Ik moge hier bij wijze van voorbeeld verwijzen naar het PWA-systeem (in wezen een – niet echt goedkoop – systeem om zwart werk over te hevelen naar de formele arbeidsmarkt), het statuut van de onthaalouders (met een volledig fiscaal en sociaal statuut wordt deze arbeid al snel te duur, hetzij voor gezinnen hetzij voor de overheid) en de dienstencheques.

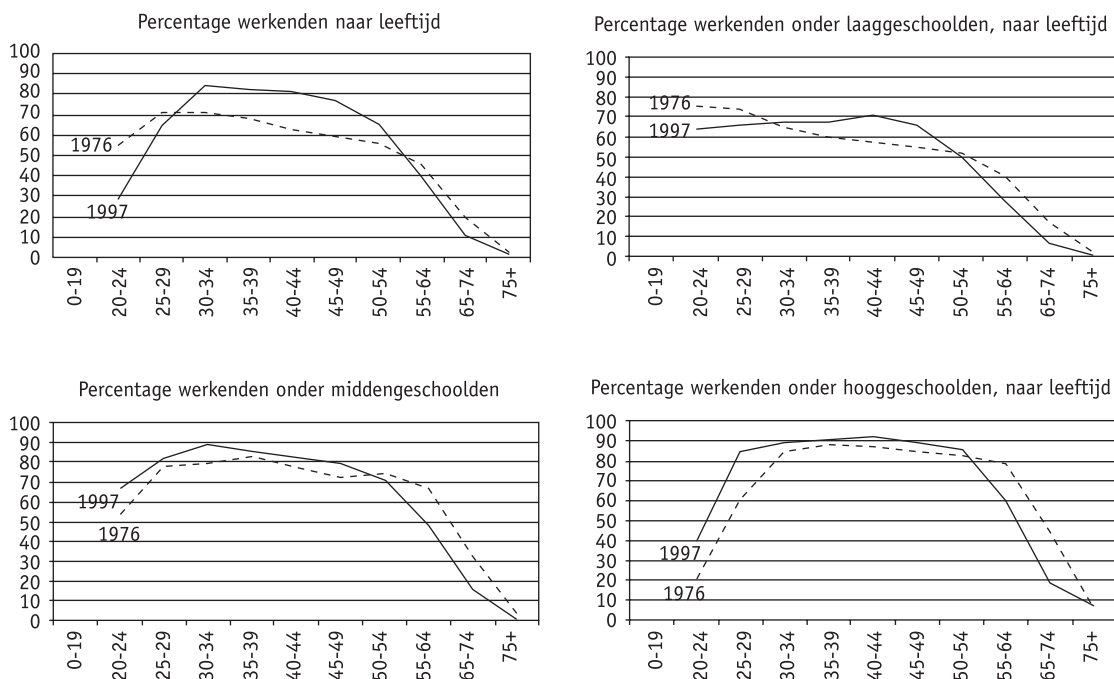
50-plussers

De andere groep die gekenmerkt wordt door een (in België overigens extreem) lage activiteitsgraad zijn de 50-plussers: hoog- én laaggeschoolden, mannen én vrouwen.

Uit van Hoofs' boek blijkt zeer duidelijk dat mensen niet meer tot 65 willen werken. Dit wordt door

Figuur 1.

Percentage werkenden naar leeftijd en onderwijsniveau (Vlaanderen; 1976-1997).

Bron: CSB-enquêtes 1976 en 1997.

alle mogelijke studies in binnen- én buitenland bevestigd. Maar, zou het kunnen dat hier (in tegenstelling tot het vorige punt dat ik maakte) de stem van de hogeschoolden minder gehoord wordt? Wat ik alvast in mijn omgeving waarneem is een alsmear toenemende groep van hogeschoolde 50-plussers die zich erg onbehaaglijk en miskend voelen door dreigend (nakend) ontslag. Dit is uiteraard geen wetenschappelijke waarneming (want particulier en samenhangend met mijn voortschrijdende leeftijd). *Maar de hypothese verdient verdere toetsing en wijst er alvast op dat van Hoofs' benaderingswijze uitgaat van een té homogeen samenlevingsconcept.*

Hoe dan ook, wat de meningen en verwachtingen van de betrokkenen ook mogen zijn, we zullen met z'n allen *langer moeten werken*: om in een snel verouderende samenleving de pensioenen en de gezondheidszorgen te betalen en om de arbeidsmarkt voor de 'jongeren' te kunnen 'ontspannen'. Gelet op de voorkeuren van de meerderheid is het te begripen (wat niet hetzelfde is als goedkeuren) dat de proponenten van de actieve welvaartsstaat eerder zwijgzaam en allerminst besluitvaardig zijn op dit punt. De tijd dringt nochtans. Vooraleer een maatregel om de feitelijke pensioenleeftijd te verhogen volle effect sorteert gaan er al vlug 10 tot 15

jaren overheen. De vergrijzingsgolf komt eraan, binnen 8 jaar!

Tegen het licht van de veroudering en van het grote volume aan arbeid (in de brede betekenis van het woord) dat moet verricht worden gaat het sympathieke concept van de 'ontspannen' arbeidsmarkt er heel wat voordeliger uitzien dan het woord suggereert. Niet in de zin van meer 'vrije tijd' en 'ontspanning', maar in de zin van 'meer tijd om te zorgen voor elkaar': door langer aan het werk te blijven, om te zorgen voor een duurzaam sociaal zekerheidssysteem; door meer tijd te krijgen om te zorgen voor kinderen (ook voor de eigen kinderen), voor oude en zieke ouders en door meer ruimte voor studie om bij te blijven. De titel van van Hoofs boek is welluidend maar tegen deze achtergrond slecht gekozen: 'over de balans tussen werken en leven', alsof werken geen leven is en omgekeerd. Daarom een suggestie voor een volgend boek: 'over de balans tussen werken en zorgen'.

Bea Cantillon
Centrum voor Sociaal Beleid
UA-UFSIA